

gemeente
Deventer

| strategische ontwikkeling

Voorkomen voortijdig schoolverlaten

Interviews met docenten

Gemeente Deventer
Team Kennis & Verkenning
Daan Harmsen
26 augustus 2008

Inhoud

1. INLEIDING	3
2. SIGNALEREN RISICO'S VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN	6
2.1 Herkennen van signalen van voortijdig schoolverlaten	6
2.2 Het ontstaan van signalen van voortijdig schoolverlaten	7
2.3 Patronen in het ontstaan van signalen van voortijdig schoolverlaten	9
3. REAGEREN OP RISICO VOORTIJDIG SCHOOLVERLATEN	12
3.1 Huidige aanpak van risico's op voortijdig schoolverlaten	12
3.2 Oordeel huidige aanpak van risico's op voortijdig schoolverlaten	14
3.3 Gewenste aanpak van risico's op voortijdig schoolverlaten	18
3.4 Resumerend: meest kansrijke aanpak voorkomen voortijdig schoolverlaten	21
4. STELLINGEN VOOR HET WERKATELIER	23

1. Inleiding

Achtergrond

Schooluitval is een fenomeen van alle tijden: daar waar onderwijs gegeven wordt, zullen jongeren zijn die van school gaan zonder diploma. Om ongewenste maatschappelijke effecten van schooluitval te beperken, is de wettelijke verplichting ingevoerd om kinderen tot een bepaalde leeftijd onderwijs te laten volgen. In Nederland geldt de regeling dat kinderen vanaf 5 jaar tot en met het schooljaar waarin ze 16 worden verplicht naar school gaan, ook wel 'volledige leerplicht' genoemd. Daarna is op jongeren die nog geen startkwalificatie¹ hebben gehaald de zogenaamde 'kwalificatieplicht' van toepassing: zij dienen tot hun 18^e verjaardag onderwijs te volgen dat gericht is op het behalen van een startkwalificatie. De ratio achter de invoering van deze kwalificatieplicht is dat alleen jongeren met minimaal een startkwalificatie voldoende perspectief hebben op de arbeidsmarkt.

Regelingen als leerplicht en kwalificatieplicht ten spijt, verlaten er nog steeds jongeren hun school zonder over de voor de arbeidsmarkt benodigde getuigschriften te beschikken (in het schooljaar 2006-2007 zijn er volgens het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen ruim 53.000 nieuwe voortijdige schoolverlaters bijgekomen). Het vooruitzicht dat zij dan hebben, stemt tot bezorgdheid. Uit cijfers blijkt dat deze groep namelijk bovengemiddelde vertegenwoordigd is in onder meer werkloosheids- en criminaliteitsstatistieken. Door voortijdig school te verlaten brengen zij zichzelf, hun (directe) omgeving en uiteindelijk de maatschappij in een lastig parket.

Gelet op de negatieve impact op de maatschappij staat de aanpak van voortijdig schoolverlaten (VSV) al langer op de politieke agenda. Het afgelopen decennium werd hij vooral op een repressieve manier ingestoken door nakoming van de leerplicht af te dwingen. Omdat steeds meer vraagtekens worden geplaatst bij de effectiviteit van dit beleid, is er sinds enige tijd meer aandacht gekomen voor een preventieve benadering: het voorkomen dat jongeren zonder startkwalificatie van school gaan.

Ook de gemeente Deventer wenst de aanpak van voortijdig schoolverlaten in een (meer) 'integraal kader' te plaatsen, waarbij de preventieve kant eveneens betrokken dient te worden. Voorafgaand aan het daadwerkelijk formuleren van nieuw beleid, hecht de gemeente er waarde aan om samen met haar stakeholders op het gebied van het voorkomen van voortijdig schoolverlaten na te denken over de gewenste inrichting van dit nieuwe beleid.

Een zeer belangrijke schakel daarin voor de gemeente Deventer zijn de docenten die in hun dagelijkse praktijk te maken hebben met jongeren die school voortijdig dreigen te verlaten. Zij zien de (eerste) signalen van risico's van schooluitval en reageren daar vervolgens op. De ervaring en inzichten die docenten op dit vlak bezitten, beschouwt de gemeente Deventer als zeer waardevolle input voor het nieuw te ontwikkelen beleid. Deze overweging heeft ertoe geleid om met een aantal docenten in gesprek te gaan over hun ervaringen en inzichten op het gebied van voortijdig schoolverlaten.

De uitkomsten uit de interviews zullen worden gebruikt voor een werkatelier, waarin de gemeente tezamen met een selectie van docenten, het schoolmanagement, schoolverlaters en hun ouders, leerplichtambtenaren en andere ondersteunende instellingen een basis wil leggen voor de hernieuwde aanpak van voortijdig schoolverlaten. In deze rapportage wordt de informatie uit de interviews ontsloten.

¹ Een startkwalificatie is een HAVO-, VWO- of MBO-niveau 2-diploma.

Vraagstelling en aanpak

Het team Kennis en Verkenning van de gemeente Deventer is gevraagd om tien interviews af te nemen met docenten die ervaring hebben met de problematiek van voortijdig schoolverlaten. Voor wat betreft de definitie van voortijdig schoolverlaten, is aansluiting gezocht bij benadering van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, namelijk schooluitval zonder beschikking over een startkwalificatie.

Op basis van de informatie uit de interviews dient de volgende vraagstelling te kunnen worden beantwoord:

- *Zijn er patronen te ontdekken in het ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten?*
- *Welke preventieve aanpak van voortijdig schoolverlaten heeft volgens de docenten de meeste kans van slagen?*

Ten behoeve van de beantwoording van bovengenoemde vragen is ervoor gekozen om gesprekken te voeren met vijf MBO-docenten en vijf VMBO-docenten. De overweging om binnen het voortgezet onderwijs alleen VMBO-docenten te interviewen, is met name ingegeven door het feit dat voortijdig schoolverlaten zich meer manifesteert op het VMBO dan op de HAVO of het VWO. Niettemin, ook een HAVO- of VWO-scholier die zonder diploma van school gaat, is op grond van de gehanteerde definitie aan te merken als een voortijdige schoolverlater.

Vervolgens is contact opgenomen met de scholen in Deventer die onderwijs op MBO- of VMBO-niveau verzorgen, respectievelijk ROC Aventus en het Etty Hillesum Lyceum. Hen is gevraagd om medewerking te verlenen aan de interviews. Hiertoe waren beide scholen bereid, waarbij zij wel aangaven zelf de selectie van de te interviewen docenten ter hand te willen nemen. Om binnen het VMBO het ontstaan van risico's op voortijdig schoolverlaten goed in beeld te krijgen, is het Etty Hillesum Lyceum verzocht om zowel docenten van het tweede leerjaar als het vierde leerjaar voor te dragen.

Uiteindelijk zijn tien afzonderlijke interviews afgenomen van elk ca. één uur, waarbij gesproken is over voortijdig schoolverlaten in algemene zin, het signaleren van risico's van voortijdig schooluitval en de maatregelen daartegen. De geïnterviewden kunnen als volgt getypeerd worden:

- MBO: vier docenten van de Sector Economie & Ondernemen, die zich naast het lesgeven ook bezighouden met de persoonlijke begeleiding van scholieren (zgn. 'Leertrajectbegeleiders'), dan wel coördinator zijn van een leerjaar of een leerweg. Daarnaast is – mede op aanraden van de docenten die werkzaam zijn bij de Sector Economie & Ondernemen – ook gesproken met een medewerker van de Sector Techniek (de betreffende geïnterviewde persoon is evenwel niet werkzaam als docent).
- VMBO: twee docenten binnen de Basisberoepsgerichte Leerweg (één docent van de onderbouw en één van de bovenbouw) en drie docenten binnen de Kaderberoepsgerichte-, Gemengde- en Theoretische Leerweg (één docent van de onderbouw en twee van de bovenbouw). Naast hun rol als docent zijn sommige geïnterviewden ook actief als mentor, coördinator van de onderbouw of als decaan.

Opzet van de rapportage

In hoofdstuk 2 gaan we in op het signaleren van risico's van voortijdig schoolverlaten. Aan de hand van de signalen en hun achtergrond proberen we een patroon te ontdekken in het ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten, en aldus een antwoord te verkrijgen op de eerste vraagstelling van dit onderzoek. Hoofdstuk 3 behandelt de tweede vraagstelling door inzicht te bieden in de wijze waarop nu op risico's van schooluitval wordt gereageerd en hoe dat volgens de geïnterviewde docenten idealiter zou moeten gebeuren. In hoofdstuk 4 worden mogelijke stellingen op

een rij gezet voor het reeds bovengenoemde werkatelier waarin de gemeente samen met haar partners van gedachten wil wisselen over de uit te zetten koers voor de preventieve aanpak van voortijdig schoolverlaten.

2. Signaleren risico's voortijdig schoolverlaten

In de interviews is met docenten gesproken over het signaleren van risico's op voortijdig schoolverlaten. Daarbij hebben we om te beginnen geïnformeerd naar de signalen waaruit de docenten deze risico's afleiden en wat de frequentie is waarin deze signalen zich voordoen. Vervolgens is doorgevraagd naar wat volgens de docenten de achtergrond is van het ontstaan ervan. Aan de hand van deze informatie pogen we patronen te ontdekken in het ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten en daarmee antwoord te geven op de eerste vraagstelling van dit onderzoek.

2.1 Herkennen van signalen van voortijdig schoolverlaten

In de klas en op school nemen docenten signalen waar die kunnen duiden op dreigende schooluitval. Het betreft hier de voortekenen die direct zichtbaar zijn, zonder vooralsnog daarbij de achtergrond van het ontstaan ervan te belichten. Op dit laatste punt komen we verderop in dit hoofdstuk te spreken.

Signalen: verzuim, ongemotiveerd en afwijkend gedrag

De signalen die de geïnterviewde docenten noemen, vertonen een grote mate van overeenkomstigheid:

- Met stip bovenaan staat het (bovengemiddelde) verzuim van leerlingen, of zoals een docent het formuleerde: "een uitstekend signaal is de aanwezigheid van leerlingen." Ten behoeve van de registratie van de aan- of afwezigheid van leerlingen beschikken zowel ROC Aventus als het Etty Hillesum Lyceum over geautomatiseerde systemen (waarover meer in het volgende hoofdstuk).
- Daarnaast wordt ook gewezen op het gebrekkige motivatie bij leerlingen. De risicogevoelens blijken hun toekomstperspectief vaak onvoldoende te kunnen of willen overzien. Met name bij het gerichte beroepsonderwijs op het MBO is een gemotiveerde keuze voor een opleiding of beroep van groot belang. Het is dan ook niet vreemd dat in het bijzonder de MBO-docenten tijdens de interviews vaak de vinger op deze zere plek leggen ("80% van de uitval in het eerste jaar wordt veroorzaakt door een verkeerde keuze!"). Los van de oriëntatie op een opleiding of beroep wijzen docenten op een ongeïnteresseerde houding van leerlingen, die zich onder andere kan uiten in het structureel niet meebrengen van schoolbenodigdheden als boeken, agenda's, e.d.
- Een derde signaal dat docenten vertalen in een risico op voortijdig schoolverlaten is afwijkend of plotseling sterk veranderend gedrag. Genoemd worden brutaal en respectloos gedrag, ook naar de ouders toe. Verder kunnen gedragsproblemen als bijvoorbeeld ADHD het risico op voortijdig schoolverlaten vergroten. Dat geldt ook voor sociaal-emotionele problemen bij leerlingen, al dan niet aangewakkerd door de puberteit. Docenten zijn daarbij ook alert op opvallende veranderingen in het gedrag van leerlingen (ze worden ineens veel agressiever of juist veel stiller).
- Eén docent ging ook nog in op schoolprestaties. Deze kunnen volgens hem een indicatie zijn voor dreigend voortijdig schoolverlaten, maar dit is zijns inziens niet per definitie zo: "goede cijfers bieden geen garantie tegen voortijdig schoolverlaten!"

De docenten geven aan dat zij veel risicogevoelens bij binnenkomst of zelfs al daarvoor eruit kunnen pikken:

- Ten behoeve van de overgang van basisschool naar het voortgezet onderwijs is tussen het Etty Hillesum Lyceum en de basisscholen contact over elke leerling die de overstap maakt. Hierdoor zijn de leerlingen die reeds op de basisschool bijzondere aandacht vereisten, vooraf bekend bij het Etty Hillesum Lyceum en kan zij hier alert op zijn of direct op inspelen.
- Bij binnenkomst op het MBO worden intakegesprekken gevoerd met scholieren, waaruit signalen naar voren kunnen komen die aanleiding geven tot zorg (bijvoorbeeld de specifieke achtergrond

van een leerling of de achterliggende motivatie voor opleidings- of beroepskeuze). Maar ook uit de ingevulde informatie op het inschrijfformulier en het portfolio (verzamelwerk van leerling die hij/zij meeneemt vanaf het VMBO) ontstaat soms twijfel over (de motivatie van) een leerling. Tot slot verwees één docent nog naar het onbehoorlijke gedrag van sommige leerlingen tijdens de voorlichting op het VMBO: een dergelijke onaangepaste houding kan de voorbode zijn van problemen op het MBO.

Frequentie: “afgelopen jaar hebben we het als team verloren”

Voor wat betreft de frequentie van risico's op voortijdig schoolverlaten volgt uit de interviews een duidelijke scheidslijn tussen VMBO en MBO. Alhoewel ook het VMBO te maken heeft met risicogeveallen, is de algemene teneur van de docenten dat het nog wel meevalt met voortijdig schoolverlaten. Een geheel andere toonzetting werd gezet in een gesprek met een MBO-docent van niveau 1, die sprak in termen van: “het afgelopen jaar hebben we het als team verloren.” Mede omdat uit de interviews met de andere docenten op het MBO eveneens naar voren komt dat zij voortijdig schoolverlaten signaleren, lijkt deze problematiek lijkt zich op het MBO veel sterker te manifesteren. Hierbij ontstaat de indruk dat de risicogeveallen binnen de kleinschaliger en persoonlijker karakter van het VMBO meer aan de hand genomen (kunnen) worden, terwijl zij op het MBO – waar meer de nadruk ligt op de eigen verantwoordelijkheid van de leerling zelf – eerder losgelaten worden.

2.2 Het ontstaan van signalen van voortijdig schoolverlaten

De signalen die wijzen op het risico van voortijdig schoolverlaten ontstaan niet uit het niets: verzuim, een gebrekkige motivatie en afwijkend gedrag vinden hun oorsprong vaak in een veel complexere achtergrond. In de interviews is hier uitgebreid op ingegaan, aan de hand waarvan we vervolgens een vijftal oorzaken hebben onderscheiden. Het gaat echter niet om duidelijk afgebakende categorieën, want veelal is er sprake van wederzijdse beïnvloeding.

1. Instabiele privésfeer

Deze eerste categorie valt op haar beurt ook weer uiteen in deelloorzaken:

- Een eerste veel genoemde oorzaak is het ontbreken van een stabiele gezinssituatie, waarin het kind een gestructureerde opvoeding en aandacht wordt geboden. De geïnterviewde docenten zijn soms stellig in de grote rol die dit speelt bij het ontstaan – vaak op zeer jonge leeftijd al – van risico's op voortijdig schoolverlaten: “80% van voortijdig schoolverlaten heeft te maken met de thuissituatie en dan ben je bij een zestienjarige te laat om nog te kunnen bijsturen!”. Maar met de constatering dat een instabiele gezinssituatie schadelijk is voor de schoolcarrière, raken we direct aan een gevoelig thema: de mate waarin ingegrepen mag worden in de beslotenheid van het gezin. De ene docent ervaart het als een sta-in-de-weg, dat interventies in het gezinsleven van mensen slechts op basis van vrijwilligheid mogelijk zijn. Een VMBO-docent is evenwel van mening dat het aanbieden van een veilige en vertrouwde leeromgeving toch mogelijkheden biedt om, zonder in te grijpen in de gezinssituatie, in positieve zin een slag te kunnen maken met een leerling uit een probleemgezin.
- Ten tweede komen docenten de situatie tegen dat leerlingen door gedragsproblemen, verkeerde vrienden, financiële problemen, verslavingen e.d. (op latere leeftijd) niet meer te handhaven zijn. Ook hieraan kan een instabiele gezinssituatie ten grondslag liggen, maar dit hoeft niet per se zo te zijn.

Ook bij dit onderscheid geldt dat zij in de praktijk tamelijk theoretisch van aard is, omdat ook hier weer sprake is van een complex krachtenveld. Zo hebben we het immers bijvoorbeeld nog niet eens gehad

over de invloed van de wijken waarin kinderen opgroeien en het door een docent omschreven 'gejaagde karakter van de maatschappij van tegenwoordig met al zijn verleidingen'.

2. Omgang met toekomstperspectief

De geïnterviewde docenten – en dan met name van het MBO – zijn van mening dat een leerling die niet op z'n plek zit en zich niet in zijn keuze gesteund voelt door zijn omgeving, een groot risico loopt om voortijdig met school te stoppen.

- Veel leerlingen op het VMBO en het MBO, met name op de laagste niveaus, vinden het lastig om zich een goede voorstelling te kunnen maken van hun toekomstperspectief. Bij de één vloeit dit voort uit het feit dat hij/zij het gewoonweg nog niet weet, bij een ander uit onkunde, bij weer een ander uit teleurstelling ("Als je van de basisschool komt met het advies Basisberoepsgerichte Leerweg, ben je vaak niet de leerling die vol trots met zijn rapport langs opa en oma is gegaan en daardoor geen positieve associatie met leren hebt!") of bij een vierde komt dit puur door onverschilligheid.
- Naast dat leerlingen zelf hun toekomst kunnen of willen overzien, dragen te hoge verwachtingen van ouders ook bij aan risico's van voortijdig schoolverlaten. In meerdere interviews werd gesignaleerd dat ouders hun kinderen te veel pushen om een bepaald niveau of een bepaalde opleiding te volgen. Een bijzondere categorie daarbinnen zijn de niet-westerse allochtone leerlingen die strijdig hun eigen kwaliteiten een bedrijfseconomische of –administratieve opleiding doen, omdat er in hun cultuur wordt neergekeken op werken met de handen.
- Tot slot hebben de MBO-docenten ook nog meermaals gewezen op het ontbreken van betrokkenheid van de ouders bij de opleiding van hun kind. Ook dit vergroot naar hun zeggen de kans op schooluitval.

3. Het gaat op VMBO al mis

De MBO-docenten staan ten opzichte van een aantal aspecten kritisch tegenover het VMBO, omdat zij vinden dat daar een kiem wordt gelegd voor enkele latere risico's op voortijdig schoolverlaten. De kritiek betreft vooral de inrichting van en regelgeving voor dit schooltype in algemene zin.

- Eén docent acht de leerlingen op het VMBO gewoonweg te jong om al een beroeps- of opleidingskeuze te maken.
- Doordat de overheid VMBO-scholen afrekent op het aantal geslaagde leerlingen, komt het vizier van de scholen te sterk te liggen op hoge slagingspercentages. Dit herbergt onder andere het gevaar in zich dat scholieren die wel de leercapaciteiten hebben, maar niet over de vereiste inzet beschikken, binnen het VMBO te gemakkelijk afstromen naar lagere niveau's, waardoor de motivatie om ergens voor te gaan helemaal wegzakt.
- Een ander risico dat door overheidsregels in het leven wordt geroepen, is dat een scholier binnen vijf jaar het VMBO moet afronden. De leerling die dit niet redt, moet vervolgens zonder VMBO-diploma naar het MBO.
- VMBO-scholen dienen meer bovenop ongeoorloofd verzuim te zitten. Bij ongeoorloofde absentie dient direct contact opgenomen te worden met thuis.

4. Moeizame aansluiting VMBO-MBO

Omgekeerd plaatsen de docenten van het VMBO ook kritische kanttekeningen bij het MBO. Hierbij doelen zij met name op de overgang van het kleinschalige en vertrouwde VMBO naar een grootschalige en zakelijke MBO:

- VMBO-docenten merken op dat leerlingen van de Basisberoepsgerichte Leerweg zelf het gevoel hebben dat ze te weinig structuur en begeleiding aangeboden krijgen op het MBO. Door de grootschaligheid van de school en de sterkere nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen, dreigen de risicogeveallen af te haken omdat de overgang van VMBO naar MBO te abrupt is ("Ze komen vanuit een warm bed onder een koude douche terecht!").

- Tevens wordt gesteld dat er momenteel veel te veel opleidingen zijn op het MBO. Door een enorm aanbod uit vaak hele specifieke opleidingen kiest een leerling eerder verkeerd. In dat kader is het wenselijker om te beginnen met een aantal hoofdstromingen op het MBO en de leerlingen pas later voor een specialisatie te laten kiezen.

De geïnterviewde MBO-docenten benaderen de moeizame aansluiting tussen VMBO en MBO vooral vanuit het gezichtspunt dat het VMBO haar leerlingen onvoldoende voorbereidt op de beroeps- of opleidingskeuze:

- Een aantal MBO-docenten stelt expliciet dat het gebrek aan motivatie bij VMBO-leerlingen de belangrijkste oorzaak voor voortijdig schoolverlaten op het MBO is. Daar wordt wel aan toegevoegd dat dit motivatieprobleem vaak aan de leerling zelf ligt (zie hiervoor onder 'Omgang met toekomstperspectief').
- Daarnaast komt er veel voortijdig schoolverlaten op het MBO niveau 1 voor, omdat dit niveau volgens een docent een vergaarbak is van jongeren die geen VMBO-diploma hebben en van jongeren die van een instelling voor probleemjongeren afkomstig zijn. Daarbij helpt het zijns inziens niet dat niveau 1 maar één jaar duurt: vaak kost het de leerlingen een half jaar eer ze überhaupt goed en wel gewend zijn aan de nieuwe omgeving en dan rest er nog maar de tweede helft van het jaar om effectief met de jongeren aan de slag te gaan! Degene die de overstap weet te maken naar niveau 2, heeft vervolgens opnieuw tijd nodig om te wennen.

5. Werkgever houdt leerling op werk

Een laatste oorzaak van het ontstaan van het risico op voortijdig schoolverlaten wordt toegewezen aan werkgevers die jongeren van school houden. Het gaat om deelnemers aan leerwerktrajecten op MBO-niveau en waarvan de werkgever zich te veel laat leiden door de beschikbaarheid van goedkopere arbeidskrachten (met name bij stukadoors schijnt dit regelmatig voor te vallen).

2.3 Patronen in het ontstaan van signalen van voortijdig schoolverlaten

Tot besluit van dit hoofdstuk gaan we in op de eerste vraagstelling van dit onderzoek: *zijn er patronen te ontdekken in het ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten?* In de interviews hebben we deze vraag ook voorgelegd aan de docenten. Om de docenten daarbij af en toe op weg te helpen, is hen gevraagd naar de herkenbaarheid van een reeds bestaand onderverdeling in doelgroepen voortijdige schoolverlaters van de Nijmeegse onderzoeker Ton Eimers. Hij onderscheidt:

1. 'Opstappers': deze groep stopt voortijdig met school, omdat aan het werk gaan hun naar eigen inzicht meer mogelijkheden biedt;
2. 'Niet-kunners': deze groep is gelet op hun beperkte intellectuele vermogen niet in staat om een startkwalificatie te halen;
3. 'Overbelasten': deze groep beschikt in beginsel weliswaar wel over de capaciteiten om een startkwalificatie te halen, maar haakt desondanks voortijdig af door een opeenstapeling van problemen.

Tijdens het interviews gaf het merendeel van de docenten aan dat het gros van de voortijdige schoolverlaters op hun school aangemerkt dienen te worden als 'overbelasten', maar dat een deel ook voldoet aan de beschrijving van de 'niet-kunners'. Alleen bij de technische opleidingen op het MBO komt men ook 'opstappers' tegen (zie hiervoor onder 'Werkgever houdt leerling op werk'). Zolang deze uitval gepaard gaat met het behalen van een diploma in de praktijk, wordt dit door een andere MBO-docent als 'goede uitval' gezien.

Naast de indeling van Eimers kwamen uit de interviews ook nog andere interessante patronen naar voren:

- Leerlingen van buiten de stad zijn plichtsgetrouwer dan stedelijke leerlingen;
- De docenten verschillen van mening of meisjes minder kans maken op voortijdig schoolverlaters dan jongens;
- Een onderverdeling die zeer nauw aansluit bij de indeling van Eimers in 'niet-kunners' en 'overbelasten' is die van:
 - a. Een groep die niet in staat is om de startkwalificatie te halen: zij stromen momenteel zonder diploma in op niveau 1 van het MBO en hun motivatie is laag. Het merendeel van de jongeren uit deze groep ging voor de invoering van de kwalificatieplicht op hun 16^e en 17^e jaar aan het werk en vormde als zodanig ook geen probleemgroep meer. De echte probleemgevallen binnen deze groep zijn degene die zo zwak zijn, dat ze zich niet binnen het bedrijfsleven kunnen handhaven.
 - b. Een groep die met een goede opvoeding en structuur wel een startkwalificatie kan halen, maar hier door een opeenstapeling van problemen niet aan toekomt: dit is de grootste groep voortijdige schoolverlaters.

Met het oog op de beantwoording van de vraagstelling "zijn er patronen te ontdekken in het ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten?" kan resumerend gesteld worden dat de onderverdeling van Eimers als zodanig door de praktijk herkend wordt en derhalve ook op de Deventer situatie toepassing kan vinden. Wanneer we deze onderverdeling combineren met de informatie die we uit de interviews hebben verkregen over het herkennen en het ontstaan van voortijdig schoolverlaten, dan levert dit bij een schematische weergave van de werkelijkheid de onderstaande figuur op:

Figuur 2.1: Patronen in ontstaan en herkennen van voortijdig schoolverlaten door docenten

Herkennen VSV	Verzuim	Gebrekkige motivatie	Afwijkend gedrag
Ontstaan VSV			
1. Instabiele privésfeer	'overbelasten'		
2. Omgaan met toekomstperspectief	'niet-kunners'		
3. Het gaat op het VMBO al mis			
4. Moeizame aansluiting VMBO-MBO			
5. Werkgever houdt leerling op het werk	'opstappers'		

- De 'opstappers' verzuimen zoals gezegd van school omdat ze kiezen voor hun werk, daarbij mogelijk aangespoord door hun werkgever.
- Door het gebrek aan leercapaciteiten dreigen 'niet-kunners' zonder goede begeleiding te verzuimen van school en bestaat het risico dat ze de motivatie niet meer weten op te brengen. Deze signalen ontstaan omdat:
 - 'niet-kunners' zich geen beeld kunnen vormen van hun toekomstperspectief (omdat ze dit niet overzien dan wel zo teleurgesteld zijn in hun schoolcarrière dat ze hier geen geloof meer in hebben);
 - zij binnen het huidige stelsel van het VMBO te weinig flexibiliteit (onder andere binnen 5 jaar afronden) vinden;

- waardoor ze bij de overstap van het redelijk beschermde en vertrouwde VMBO naar het grootschaliger en zakelijker MBO verder in de knel dreigen te komen.
- De achtergrond van de problematiek van 'overbelasten' is dermate complex, dat zij – met uitzondering van de rij van werkgever die de jongere op het werk houdt – in alle cellen tegengekomen kan worden.

3. Reageren op risico voortijdig schoolverlaten

Aan de hand van de informatie uit de interviews behandelen we in dit hoofdstuk de tweede vraagstelling van dit onderzoek: *welke preventieve aanpak van voortijdig schoolverlaten heeft volgens de docenten de meeste kans van slagen?* Hiertoe gaan we allereerst in op de huidige maatregelen die de docenten op school ter beschikking staan om te kunnen reageren op het risico van schooluitval. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de mening die de docenten zijn toegeedaan over de effectiviteit van de huidige aanpak, zowel op school als in algemene zin. Daarna komt de meest ideale aanpak van voortijdig schoolverlaten die de docenten voor ogen staat aan de orde. We besluiten dit hoofdstuk door resumerend de tweede vraagstelling te beantwoorden.

3.1 Huidige aanpak van risico's op voortijdig schoolverlaten

Uit de interviews komt naar voren dat de scholen over verschillende instrumenten beschikken, waarmee risico's van voortijdig schoolverlaten kunnen worden gesignaleerd én aangepakt. Om het overzicht te bewaren, maken we bij de beschrijving van de huidige aanpak een onderscheid tussen het VMBO (Etty Hillesum Lyceum) en het MBO (ROC Aventus).

VMBO Etty Hillesum Lyceum

In de gesprekken met VMBO-docenten van het Etty Hillesum Lyceum van de locaties 'De Keurkamp' en 'Het Slatink' zijn de volgende instrumenten genoemd waarmee voortijdig schoolverlaten kan worden voorkomen:

- 'Warme overdracht': voorafgaand aan de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs vindt er contact plaats tussen het Etty Hillesum Lyceum en de betrokken basisscholen over elke leerling die de overstap maakt. In dit overleg worden ook de risicogevoelens besproken, waardoor de school daar alert op kan reageren, onder andere door de inzet van 'handelingsplannen' (zie hieronder).
- Regels handhaven: volgens de geïnterviewde docenten worden de schoolregels op beide locaties consequent gehandhaafd. In het begin van het schooljaar wil dit nog wel eens ten koste gaan van de effectieve leertijd, maar dit is naar de mening van een docent goed bestede tijd, omdat je hier later in het jaar/de schoolcarrière profijt van hebt. Een andere docent stelt dat handhaving van de regels geen doel op zich mag zijn, maar dat hierbij aandacht moet zijn voor het individu van de leerling.
- Registratie van verzuim: dagelijks wordt ieder uur elke vorm van afwezigheid van leerlingen geregistreerd in een geautomatiseerd systeem. Elke mentor krijgt vervolgens één keer per week (volgend jaar dagelijks) een overzicht van de absentie in zijn/haar klas en kan desgewenst actie ondernemen. Indien het verzuim buitensporige vormen begint aan te nemen, worden de ouders voor een gesprek op school uitgenodigd. Treedt er daarna geen verbetering in, dan schakelt school de leerplichtambtenaar in. De school is voornemens om de ouders met ingang van volgend schooljaar iedere maand een overzicht te sturen met de absentie van het kind.
- Handelingsplannen: in de brugklas worden voor leerlingen met een kwetsbare thuissituatie en voor leerlingen met motivatieproblemen onder leiding van een orthopedagoog plannen opgesteld om risico's op schooluitval tegen te gaan.
- PSO, Leerwerktraject: in een praktische setting worden leerlingen van de Basisberoepsgerichte Leerweg binnen het VMBO bepaalde vaardigheden bijgebracht. Bij PSO (Praktische Sector Oriëntatie) gaan leerlingen uit de onderbouw in een gesimuleerde werkomgeving op school aan de slag. Het leerwerktraject is een diplomaroute die uitsluitend geldt in het vierde leerjaar en

gericht is op leerlingen die zich niet prettig voelen binnen een schoolse omgeving. Zij doen twee dagen per week onder regie van school praktijkervaring op bij een erkend leerbedrijf.

- Oriëntatie op beroepskeuze: de school biedt verschillende programma's aan om leerlingen voor te bereiden op hun beroeps-/opleidingskeuze. In de mentorles wordt aandacht besteed aan oriëntatie op beroep en scholen en de mentor voert individuele oriëntatiegesprekken met de leerlingen, er kan een beroepsinteresse-test afgenomen worden, leerlingen lopen stage en gaan naar de open dag van het ROC, etc.
- Zorgteams: binnen het zorgteam bespreken mentoren en leerlingbegeleiders leerlingen die door hun gedrag of leerprestaties als risicogeval aangemerkt kunnen worden. Indien gewenst kan een traject uitgestippeld worden om verergering van de problemen tegen te gaan, of bestaat de mogelijkheid om binnen school het Zorgadviesteam in te schakelen (hierin zit onder andere een orthopedagoog), die de leerling waar nodig kan doorverwijzen naar hulpverlenende instanties buiten school.
- Trajectklas: aan leerlingen die niet goed functioneren wordt een traject op maat aangeboden, waarbij de begeleiders een nauwe band met de leerling onderhouden.
- Portfolio: onder leiding van de mentor maakt de leerling een map met opdrachten die hij/zij op het VMBO heeft uitgevoerd. Hiermee wordt zowel voor de school, het ROC als de leerling zelf inzichtelijk welke competenties zijn opgedaan.
- AKA-traject: leerlingen van de Basisberoepsgerichte Leerweg binnen het VMBO die eigenlijk de stap moeten maken naar het MBO, maar waarvoor deze overgang (nog) niet wenselijk is, kunnen op school de MBO-opleiding Arbeidsmarkt gekwalificeerde Assistent volgen.

ROC Aventus

Momenteel vindt de invulling van het beleid om voortijdig schoolverlaten te voorkomen vooral plaats door de teams zelf. ROC-breed geldt evenwel de volgende aanpak:

- Elke leerling krijgt een LeerTrajectBegeleider (LTB-er) toegewezen, waarmee individuele gesprekken gevoerd worden. Daarnaast is er voor docenten die te maken hebben met risicogevallen ondersteuning mogelijk vanuit het Servicecentrum.
- Docenten dienen absentie te registreren in de computer (de meeste docenten doen dat ook). Bij absentie belt de LTB-er met de betreffende leerling. Blijft de leerling lang van school dan krijgt hij/zij een brief met het verzoek om zich op straffe van uitschrijving weer op een aangegeven dag te melden.
- Metroc: leerlingen die twifelen over hun beroeps- of opleidingskeuze kunnen binnen het ROC dit oriëntatietraject volgen.
- Het ROC beschikt over een digitaal leerlingenbegeleidingssysteem waarmee de teams onderling informatie kunnen uitwisselen. Alhoewel dit een goed systeem is, komt het naar de mening van een docent momenteel niet van de grond.

Omdat we gesproken hebben met vier docenten van de Sector Economie & Ondernemen en een medewerker van de Sector Techniek, onderscheiden we de huidige aanpak van voortijdig schoolverlaten hieronder naar beide sectoren afzonderlijk.

Sector Economie & Ondernemen

- Wekelijks voeren LTB-ers met leerlingen persoonlijke gesprekken van een kwartier om te horen hoe het op school, maar ook daarbuiten gaat. Bij de overgang naar het MBO vindt ook standaard een intakegesprek plaats tussen LTB-er en leerling, maar dit gebeurt ook bij een verandering van opleiding. Tijdens het intakegesprek wordt een startdocument opgemaakt en de vervolgesprekken houdt men bij in een voortgangsdokument.
- In de teambespreking wisselen docenten ervaringen uit over de ontwikkeling van leerlingen.

- Teneinde de leerlingen van niveau 1 een vaste structuur aan te kunnen bieden, worden de lessen gegeven in dezelfde lokalen, volgens een vast rooster en in kleine groepen. Het is de insteek van het team om samenstelling van klassen zo gemengd mogelijk te houden en daarmee groepsvorming te voorkomen.
- Ook het toezien op naleving van de schoolregels geschiedt door een teamsgewijze invulling. Docenten stellen dat een consequente handhaving op dit moment onvoldoende van de grond komt, onder andere omdat docenten zelf niet het goede voorbeeld geven. De ene docent zegt veel tijd kwijt te zijn met de handhaving van de regels, de ander heeft hier weinig last van.

Sector Techniek

- Als docenten risico's voor voortijdig schoolverlaten zien ontstaan bij een leerling, wordt hij/zij doorverwezen naar een leerlingenbegeleider die de achtergrond van de risico's probeert te achterhalen. Hiertoe:
 - kan een leerling getest worden;
 - kunnen afspraken met de leerlingen gemaakt worden over zijn/haar verzuim;
 - kunnen de ouders uitgenodigd worden voor een gesprek;
 - kan overgegaan worden tot doorverwijzing naar andere hulpverlenende instanties. Het is vervolgens afhankelijk van de instantie of school geïnformeerd wordt over de (voortgang van de) behandeling.
- Geen leerling verlaat de school zonder bij een leerlingenbegeleider op gesprek te zijn geweest. Bij voortijdig schoolverlaten vindt melding plaats bij de woongemeente van de leerling.

3.2 Oordeel huidige aanpak van risico's op voortijdig schoolverlaten

Naast het oordeel over de huidige maatregelen op school om voortijdig schoolverlaten te voorkomen, is de docenten in de interviews ook gevraagd hun mening te geven over de aanpak zoals die momenteel door de overheid (dus ook de gemeentelijke overheid) en andere instanties op dit terrein ten uitvoer wordt gebracht. Allereerst gaan we daarbij in op de definitie van voortijdig schoolverlaten in de zin van het niet halen van een startkwalificatie. Vervolgens komt de rol van de overheid en andere instanties ter sprake en als laatste gaan we in op de beoordeling van de docenten van de aanpak van schooluitval door de scholen.

Definitie voortijdig schoolverlaten in de praktijk: met name kritiek vanuit MBO

De koppeling van de startkwalificatie aan voortijdig schoolverlaten kan onder de geïnterviewde docenten op gemengde reacties rekenen.

- Critici van de startkwalificatie zijn enkele geïnterviewde MBO-docenten die stellen dat:
 - een afgeronde VMBO-opleiding binnen de Gemengde Leerweg of Theoretische Leerweg van een hoger niveau is dan MBO-niveau 2 (een afgeronde opleiding op dit niveau wordt gezien als een startkwalificatie), maar dat een leerling met alleen een dergelijk VMBO-diploma door de definitie van de startkwalificatie ten onrechte als voortijdig schoolverlater wordt aangemerkt;
 - wat precies een startkwalificatie is, sterk afhankelijk is van het beroep waarvoor iemand wordt opgeleid (voor een stukadoor is MBO-niveau 1 voldoende, voor een administratief medewerker moet eigenlijk minimaal MBO-niveau 3 het vereiste zijn);
 - de invoering van de kwalificatieplicht ervoor zorgt dat jongeren die normaliter gewoon aan het werk gingen, nu gedwongen worden om zich tot hun 18^e in te spannen om een startkwalificatie te halen. Zodoende wordt onder meer de groep die vanwege zijn intellectuele bagage nooit een startkwalificatie kan halen, onnodig gepusht dit toch te doen. De invoering

van de kwalificatieplicht brengt het risico met zich mee dat jongeren hun tijd gaan uitzitten, wat weinig motiverend zal zijn voor hun medeleerlingen.

- De andere docenten – en dan met name de geïnterviewde VMBO-docenten – zijn van mening dat de koppeling van de startkwalificatie aan voortijdig schoolverlaten reëel is, omdat jongeren met lagere opleidingsniveaus onvoldoende zijn toegerust voor de arbeidsmarkt.

Rol van overheid en andere instanties

In de interviews is doorgevraagd naar het oordeel van docenten over de huidige rol van de overheid en andere instanties bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten.

Rol landelijke overheid: beleid op afstand frustreert soms aanpak voortijdig schoolverlaten

De rode draad in het oordeel van de docenten over de rol van de overheid is dat zij op (te grote) afstand van de dagelijkse praktijk de sector aanstuurt, waardoor het geëntameerde beleid het soms juist niet makkelijker maar moeilijker maakt om goed in te spelen op risico's van schooluitval.

- Een MBO-docent vindt dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen zich beter bewust moet zijn van het feit dat jongeren zonder een VMBO-diploma mogen instromen op het MBO. Dit legt immers een zware last op het MBO, maar gaat vanuit de kant van het ministerie niet gepaard met een reële beoordeling van de prestaties van de MBO-scholen.
- Kritiek is er ook op het feit dat jongeren die gelet op hun beperkte intellectuele bagage nooit een startkwalificatie zullen halen, nu tot hun 18^e verplicht worden hier toch naar toe te werken. Voorheen gold deze kwalificatieplicht niet en ging het grootste gedeelte van deze groep op het moment dat ze niet leerplichtig meer waren gewoon aan het werk. Voor de resterende categorie die niet op een reguliere manier aan werk kon komen, waren er gesubsidieerde banen, maar deze zijn inmiddels grotendeels wegbezuinigd.
- Door te hoge eisen te stellen aan het onderwijs ten aanzien van het niveau van scholieren, ontstaat een risico voor inflatie van de onderwijsniveaus, omdat de overheid haar ambitie uiteindelijk toch gerealiseerd wil zien.
- MBO-leerlingen die onderwijs op niveau 1 volgen, zitten maar één jaar op school. Dit betekent dat docenten die met deze leerlingen met een vaak wat complexere achtergrond werken, maar één jaar de tijd hebben om binding met hen te creëren. Doordat leerlingen eerst aan de nieuwe omgeving moeten wennen, ontstaat de binding pas na een half jaar. Indien zij vervolgens de overstap kunnen maken naar niveau 2, begint dezelfde situatie weer van voor af aan.
- Sommige overheidsregels voor het VMBO werken voortijdig schoolverlaten juist eerder in de hand:
 - Zo legt de overheid de nadruk bij de beoordeling van de VMBO-scholen te veel bij slagingspercentages, waardoor de kans bestaat dat scholen zich te zeer richten op het afleveren van leerlingen met een diploma. Een mogelijk risico hiervan is dat scholen ongemotiveerde leerlingen die de capaciteiten hebben voor de Theoretische Leerweg, maar vanuit gemakzucht toch kiezen voor een lager niveau onvoldoende in de weg leggen, geen strobreed in de weg leggen zolang hij/zij maar slaagt.
 - Een andere beperking vanuit overheidswege is dat leerlingen maar vijf jaar over het VMBO mogen doen. Degene die dit niet redt, komt zonder diploma terecht op niveau 1 van het MBO wat daardoor een afvoerputje met kwalificatieplichtigen dreigt te worden.
- Het niveau van leerlingen die binnenkomen binnen de Basisberoepsgerichte Leerweg van het VMBO loopt zienderogen terug. Voor een belangrijk deel heeft dit te maken met de keuze van de overheid om kinderen met leer- of gedragsproblemen zoveel mogelijk binnen het reguliere traject onderwijs te laten volgen. Dit brengt een extra belasting voor docenten binnen het reguliere onderwijs met zich mee, waarvoor zij vaak onvoldoende toegerust zijn.
- De overheid schiet zichzelf in de voet door te bezuinigen op het onderwijs, waarbij een docent het gevoel heeft dat 'niet het kind, maar het geld centraal staat'.

Rol gemeentelijke overheid: leerplicht schiet tekort!

Voor wat betreft de taak van de gemeentelijke overheid bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten, richtten vrijwel alle geïnterviewde docenten hun pijlen op leerplicht:

- “De gemeente heeft onvoldoende slagkracht t.a.v. het uitvoeren van haar leerplichttaak.”
- “Samenwerking met leerplicht is voor verbetering vatbaar. Leerplicht eist eerdere inschakeling door school, maar in het geval van een melding reageren zij te traag. Als je ze nodig hebt, loopt het vaak spaak!”
- “Leerplicht? Wie is dat?!”
- “Inschakeling van de leerplichtambtenaar brengt veel werk voor school met zich mee, maar levert weinig resultaat op. De school kan het beter de leerling en zijn ouders aanspreken!”
- “Leerplicht maakt afspraken met de ouders, die school ook al met ze heeft gemaakt (in trant van ‘nu wel op tijd komen’, ‘niet meer laten gebeuren’). Deze stap moet leerplicht overslaan en zich juist wat steviger opstellen naar leerling en ouders toe.”
- “De sancties van leerplicht maken geen indruk op de leerlingen.”
- “Eerder was de leerplichtambtenaar wekelijks een halve dag aanwezig op school, waardoor hij beter zichtbaar was voor leerlingen en de ouders, en ook de signalen eerder werden opgepakt.”
- “Tegenwoordig duurt het te lang voordat leerplicht gevolg geeft aan een melding, terwijl dit bij de gevallen die worden aangemeld juist wel van groot belang is!”

Samenvattend kan gesteld worden dat de docenten van mening zijn dat leerplicht momenteel (sterk) tekortschiet op het gebied van zichtbaarheid en slagvaardigheid.

Hulpverlenende instanties: zichtbaarheid richting docenten vergroten

Omdat het merendeel van de docenten geen direct contact onderhoudt met (externe) hulpverlenende instanties, ontbreekt al gauw een goed beeld van hun rol. Sommige docenten lijken dan ook te putten uit ervaringen van collega's die wel eens van doen hebben met deze instanties. Evenwel bestaat er duidelijk behoefte onder de docenten om toch meer zicht te krijgen op het werk van hulpverlenende instanties, of om als een leerling daadwerkelijk hulp van buiten krijgt, meer op de hoogte gehouden te worden over de voortgang (onder andere de aanpak en de gemaakte afspraken). Een bijkomend voordeel hiervan is dat zodoende ook twijfels bij docenten kunnen worden weggenomen omtrent de voortvarendheid waarmee hulpverlenende instanties te werk gaan. Want zo bleek uit de interviews, bij menig docent bestaat de overtuiging dat dergelijke instanties door een bureaucratische werkwijze vaak te traag reageren op hulpbehoevende leerlingen die voortijdig school dreigen te verlaten.

Aanpak door scholen

Bij de beschrijving van het oordeel van de docenten over het beleid dat de scholen voeren bij het tegengaan van schooluitval, behandelen we het VMBO en het MBO afzonderlijk.

VMBO: eigen docenten vinden dat school goed werk levert

Met name de VMBO-docenten zelf vinden dat school buitengewoon goed werk levert op het gebied van voorkomen van voortijdig schoolverlaten. De beschikbare middelen binnen school zijn werkbaar en zichtbaar voor alle docenten, temeer omdat iedere docent deel uitmaakt van een team waarbinnen de nodige uitwisseling plaatsvindt. Zij voelen zich voldoende ondersteunt door het management, dat naar hun idee over het algemeen ook doet wat mogelijk is binnen de bestaande kaders en financiële middelen. Vrijwel alle docenten zijn dan ook van mening dat de school nog zeker invloed kan uitoefenen op leerlingen die risicogedrag op schooluitval gaan vertonen. Ook al ontstaan de problemen vaak op jongere leeftijd, door een goede overdracht met de basisscholen zijn alle risicogeveallen bij binnenkomst in beeld. Dit neemt niet weg dat het door de drukke werkzaamheden niet altijd lukt om overal bovenop te zitten, maar als de situatie erom vraagt kan direct gehandeld worden.

VMBO-docenten van de Basisberoepsgerichte Leerweg, maar ook de leerlingen en hun ouders, zijn in het bijzonder te spreken over de toegevoegde waarde van de praktijkgerichte trajecten. Naast dat leerlingen zodoende vaardigheden bijgebracht worden op een manier die hun het beste ligt (wat enorm motiverend op ze werkt!), helpt het ze bij het maken van een beroepskeuze. Leerlingen die bij een leerbedrijf terecht komen, creëren verder een (meer) gedisciplineerde houding, omdat ze opkijken tegen en zich optrekken aan de mensen uit de praktijk.

Een aantal zaken blijft niettemin voor verbetering vatbaar:

- *Beroeps- of opleidingskeuze optimaliseren*: de MBO-docenten zijn tamelijk eensgezind in hun kritiek dat het VMBO haar leerlingen onvoldoende voorbereidt op maken van beroeps- of opleidingskeuze. Al noemen de VMBO-docenten talrijke acties om de oriëntatie te bevorderen, een aantal is het toch deels eens met hun collega's van het MBO. Zo heeft de mentor momenteel een belangrijke taak om de leerlingen goed na te laten denken over hun toekomstperspectief, maar door sommigen wordt dit binnen het VMBO nog gezien als 'iets wat ook moet gebeuren'. Het is van belang dat alle mentoren voldoende zijn toegerust op deze taak en dat hiervoor meer aandacht komt binnen school. Ook de oriëntatiebegeleiding van de leerlingen binnen de Basisberoepsgerichte Leerweg die geen speciaal praktijkgericht traject volgen blijft momenteel nog wat achter, maar volgens een docent is dit moeilijk te organiseren, omdat het bedrijfsleven maar mondjesmaat meewerkt.
- *Eenduidig gebruik portfolio*: op het VMBO dienen leerlingen een portfolio te maken waarin zij verschillende opdrachten opnemen. Op dit moment blijft het gebruik nog wat achter, omdat nog niet alle leerlingen en docenten er vertrouwd mee zijn. Hiervoor is ook vereist dat er bij een ieder eenduidigheid bestaat bij docenten van zowel het VMBO als het MBO over het doel van de portfolio: wat wil men uit het portfolio kunnen afleiden?
- *Ongeoorloofd verzuim direct aanpakken*: alhoewel de VMBO-docenten content zijn met de huidige aanpak van het verzuim, is het voor een adequate reactie gewenst dat de mentor niet eens per week, maar elke dag een verzuimoverzicht ontvangt van zijn/haar klas (dit gebeurt ook met ingang van volgend schooljaar) én dat de mentor ook voldoende ruimte heeft om hier actie op te ondernemen.

MBO: een kritischer publiek?

Net als op het VMBO zijn de docenten van het MBO over het algemeen te spreken over de aanpak van schooluitval en ervaren zij in hun bijdrage daarin de steun van het management. Eveneens lopen zij in hun dagelijkse praktijk aan tegen tijdgebrek om echt goed te kunnen reageren op risicogevoelens. MBO-docenten verschillen onderling wel van mening over de vraag of ze nog echt invloed kunnen uitoefenen op de scholieren die voortijdig school dreigen te verlaten, of dat docenten niet meer kunnen doen dan deze scholieren zo goed mogelijk te begeleiden in de keuzes die ze maken.

In vergelijking met het VMBO zijn voor het MBO in de interviews meer verbeterpunten genoemd:

- *Meer schoolbreed aanpakken en aansturen...*: om te beginnen vindt de invulling van de aanpak van voortijdig schoolverlaten momenteel vooral plaats binnen het team. Bij een aantal docenten bestaat de voorkeur om dit meer centraal te faciliteren, zodat binnen het ROC bij een ieder duidelijkheid bestaat over de te volgen lijn. Hier hoort ook bij dat het management meer aanstuurt dat zaken als het bijhouden van het leerlingendossier en het gebruiken van het digitale leerlingenbegeleidingssysteem ook daadwerkelijk gebeuren.
- *... maar ook meer regelend vermogen voor docenten*: door de grootte van de school zijn de lijnen tussen de verschillende teams vaak te lang, wat ertoe leidt dat ieder team zijn eigen koers vaart. Een docent pleit dan ook om de communicatie binnen school laagdrempeliger te maken en daarbij makkelijker mogelijk te maken om indien de situatie daarom vraagt, af te wijken van de vaste protocollen.

- *Verzuimregistratie persoonlijker maken*: een docent is van mening dat de huidige geautomatiseerde wijze waarop de aanwezigheid van leerlingen wordt geregistreerd (leerlingen hebben pasjes waarmee ze kunnen inloggen) in de hand werkt dat er meer afstand ontstaat tussen docent en leerling. Voorheen was het immers zo dat de docent alle namen oplas ter controle of iedereen wel aanwezig was.
- *Competentiegericht onderwijs wortelt nog onvoldoende*: het competentiegericht onderwijs lijkt nog niet volledig te zijn ingeburgerd bij docenten en leerlingen. “Het competentiegericht onderwijs is een bureaustuk!”, aldus een geïnterviewde MBO-docent. Ook op het VMBO hoort men van oud-leerlingen die nu niveau 4 (!) doen, dat deze nieuwe onderwijsmethode nog niet echt beklijft.
- *Te veel nadruk op eigen verantwoordelijkheid*: een veel gehoord geluid onder VMBO-docenten is dat het MBO te veel eigen verantwoordelijkheid bij de leerling legt. Veel leerlingen die van het VMBO komen hebben moeite met deze meer zakelijke benadering. Zij moeten behoorlijk wennen het feit dat ze minder structuur en begeleiding wordt aangeboden dan op het VMBO.
- *Servicecentrum collectief beter inzetten*: dit voorstel sluit aan bij het eerste opgesomde verbeterpunt van het MBO (‘Meer schoolbreed aanpakken en aansturen’), in de zin dat een docent ervoor pleit dat binnen school door alle docenten meer gebruik wordt gemaakt van het Servicepunt. Aandachtspunt hierbij is dat ondanks de aanwezigheid van het Servicecentrum, de docenten nog veel tijd kwijt zijn met allerhande papierwerk.
- *Invoeren intaketest*: bij de Sector Techniek wordt gepleit voor (her)invoering van een intaketest, omdat hiermee de motivatie voor de opleiding en zodoende voortijdig ook een goede indicatie van het risico op schooluitval verkregen kan worden.

3.3 Gewenste aanpak van risico’s op voortijdig schoolverlaten

Uit het oordeel over de huidige aanpak kwamen al verbeterpunten naar voren, waarmee de docenten al een schot voor de boeg hebben gegeven omtrent de gewenste aanpak van voortijdig schoolverlaten. In de interviews hebben we de docenten daarnaast aan de hand van twee vragen verzocht om aan te geven wat in hun ogen de meest ideale maatregelen tegen schooluitval zijn:

1. Bestaat de meest ideale aanpak wat u betreft uit het inzetten op ‘met plezier naar school gaan’, of door de leerlingen ‘bij de les te houden’? Bij de eerste categorie moet gedacht worden aan initiatieven als trajecten op maat, vernieuwende onderwijsvormen met sport en cultuur, leren met je handen, kleinschaliger scholen, etc. De tweede categorie omvat aspecten als financiële prikkels voor leerlingen en scholen, verzuim melden en aanpakken, ouders eerder betrekken, verbetering aansluiting VMBO-MBO, etc.
2. Stel dat 10% van het schoolbudget vrij beschikbaar komt, hoe zou u dit inzetten om voortijdig schoolverlaten te voorkomen?

In deze paragraaf worden vraag 1 en 2 afzonderlijk beschreven.

Meest ideale aanpak voortijdig schoolverlaten

Het zal geen verbazing wekken dat de geïnterviewde docenten verschillende visies hebben op de vraag hoe schooluitval het best te tackelen is. De één stelt dat een plezierig schoolklimaat de basis vormt voor al het andere, terwijl een andere docent vindt dat leerlingen soms ook best van school mogen balen. De gemene deler die uit de interviews naar voren komt, is dat zowel plezier in school als een begeleidende en (soms) dwingende hand nodig zijn om een risicoleerling op school te houden. Alhoewel we de door de docenten gewenste aanpak clusteren in ‘met plezier naar school gaan’ en ‘bij de les houden’, gaan beide dus samen.

Met plezier naar school: breng leerlingen (meer) in contact met de praktijk

Alle docenten onderkennen het belang dat leerlingen niet met tegenzin op school komen en zij willen zich hier ook volop voor inzetten. De grootste groep leerlingen heeft het volgens hen ook prima naar de zin op school, maar dit zijn over het algemeen niet de risicogevoallen ten aanzien van voortijdig schoolverlaten. Juist voor deze groep is het de kunst het plezier erin te houden of terug te brengen. Daarbij staan een aantal docenten afwijzend tegenover vernieuwende onderwijsvormen met sport en cultuur. Niet alleen vindt men dat de laatste decennia al genoeg onderwijsvernieuwingen zijn doorgevoerd, ook is men van mening dat het met name de risicoleerlingen zullen zijn die verstek laten gaan bij deze activiteiten. De voorstanders van vernieuwende onderwijsvormen bepleiten wel dat leuke activiteiten altijd georganiseerd worden met een bepaald pedagogisch doel voor ogen, en derhalve niet tot een vrijbrief voor vrijblijvendheid aan de kant van zowel de leerling als van de school mogen verworden.

De meest voorgestelde aanpak waarmee het voor risicoleerlingen (weer) leuk wordt om naar school te gaan, is om ze in direct contact te brengen met de praktijk. Docenten roemen de toegevoegde waarde van onderwijs met een praktijkgerichte insteek, die zowel op school als bij een bedrijf plaats kan vinden: leerlingen verzuimen niet of veel minder, ze zijn veel gemotiveerder en meer gedisciplineerd (leerlingen kijken op tegen de mensen uit de praktijk), ze krijgen vaardigheden bijgebracht op een wijze die hun veel meer aanspreekt, etc. Vanuit deze overtuiging komen docenten met de volgende voorstellen:

- Met leerlingen een bezoek brengen aan (leer)bedrijven, om te kijken hoe het daar er aan toegaat;
- Herinvoering van de ambachtschool: de arbeidsmarkt heeft behoefte aan vakmensen en dergelijk onderwijs sluit beter aan bij de kwaliteiten van veel leerlingen;
- Inzetten op onderwijs buiten school: leerlingen in de praktijk bepaalde vaardigheden bijbrengen, maar hiervoor is wel de medewerking van het bedrijfsleven nodig;

Risico's van schooluitval komen vaak voort uit het niet mee kunnen komen in het reguliere onderwijs en/of een gebrekkige motivatie. Door leerlingen praktijkgericht op te leiden denken docenten deze oorzaken van voortijdig schoolverlaten voor een substantieel deel preventief weg te kunnen nemen.

Bij de les houden: scherp op verzuim, persoonlijke begeleiding en verbetering overstap VMBO-MBO

De omschrijving 'bij de les houden' beoogt in algemene zin om leerlingen bij te sturen voordat het misgaat en ze van school gaan zonder de vereiste kwalificaties. Daarbij gaat het niet alleen om repressieve maatregelen, maar ook zeker om een goede begeleiding van de leerlingen. Uit de interviews met de docenten leiden wij drie invalshoeken af:

1. Scherp zijn op verzuim

In dit rapport is al op meerdere plaatsen stilgestaan bij het risico van ongeoorloofd verzuim: het vormt vaak de voorbode van schooluitval. Dit wordt ook als zodanig door de scholen van de geïnterviewde docenten erkent, want zij beschikken beide over verzuimregistratiesystemen (zie paragraaf 3.1). Niettemin is volgens de docenten nog een slag te maken op het reageren op verzuim, waarbij zij ook zeker wijzen naar de rol die leerplicht hierin dient te vervullen. Onder het mom van 'scherp zijn op verzuim' wensen zij dat:

- *de school* de middelen kan vrijmaken (hierbij kijken zij ook naar de overheid) om de situatie te bewerkstelligen dat docenten, mentoren of andere daarvoor aangewezen personen meteen kunnen reageren op ongeoorloofd verzuim, in welk geval dezelfde dag nog nagebeld kan worden én de leerling de gemiste lessen op zeer korte termijn inhalen.
- *de gemeentelijke overheid* ervoor zorgt dat leerplicht weer voldoende zichtbaar wordt voor leerlingen en docenten (bv. door leerplicht wekelijks aanwezig te laten zijn) en daadkrachtig optreedt tegen ongeoorloofd verzuim.

Let wel: leerplicht beschikt tot de 18^e verjaardag van een leerling over de bevoegdheid om (evt. strafrechtelijk) te interveniëren wanneer sprake is van ongeoorloofd verzuim van de kwalificatieplicht. Momenteel spreekt leerplicht weliswaar ook 18-22 jarigen die nog geen startkwalificatie hebben behaald aan om dat alsnog te doen, maar een leerling in die leeftijdscategorie is vrij om hier al dan niet gevolg aan te geven.

2. Persoonlijke begeleiding

Persoonlijke begeleiding bestaat voor de docenten op de eerste plaats uit tijd vrij kunnen maken voor en duidelijkheid bieden aan leerlingen. Vastigheid naar de leerling toe, bijvoorbeeld één en dezelfde mentor gedurende de gehele tijd op school of zoveel mogelijk voorkomen dat een leerling te maken krijgt met verschillende hulpverleners, is een pré. Ook hoort daarbij dat de groep die gewoonweg niet de intellectuele bagage heeft voor een bepaald niveau, als zodanig wordt erkend en begeleid, door vast te stellen waar de tekortkomingen liggen en ze een omgeving te bieden waarin zij op een voor hen passende wijze alsnog mee te laten doen in de maatschappij. Dergelijke voorzieningen (o.a. sociale werkvoorzieningen) moeten er dan ook zijn. Voor de jongeren die pertinent niet mee willen doen, kunnen alternatieven als de BOP-Academie nuttig zijn.

Een tweede spoor op het gebied van persoonlijke begeleiding is gericht op de ouders. Door meer in te zetten op communicatie en voorlichting richting de ouders, worden zij (meer) deelgenoot van de opleiding van hun kind(eren). Betrokkenheid en steun van de ouders zijn voor een kind van onschatbare waarde bij het uitstippelen van zijn/haar toekomstperspectief.

3. Verbetering overstap VMBO-MBO

Een terugkerend onderwerp van gesprek in de interviews is het verbeteren van de aansluiting tussen VMBO en MBO. Ten aanzien van deze overgang hebben de docenten het volgende ingebracht:

- Voer (met name op de lagere niveaus) een langere introductieperiode in op het MBO, zodat leerlingen de tijd krijgen om te wennen aan de nieuwe omgeving. In dit licht werd door een MBO-docent ook voorgesteld om een MBO-opleiding ook minimaal twee jaar te laten duren, zodat docenten meer tijd hebben om met de leerlingen aan de slag te gaan.
- Bij de overgang van het VMBO naar het MBO is meer afstemming tussen de docenten gewenst. Dit werkt twee kanten op: op het VMBO willen ze graag vernemen hoe hun oud-leerlingen het vergaat, terwijl MBO-docenten veel waarde hechten aan het gebruik van een portfolio op het VMBO. Van beide kanten komt het geluid om ook (meer) op persoonlijk vlak met elkaar in contact te treden en ervaringen uit te wisselen.
- Voor leerlingen voor wie het nog niet wenselijk is dat zij de stap maken naar het 'grote' MBO kan verlenging van het verblijf op de vertrouwde VMBO goed uitpakken. Daartegenin wordt aangevoerd dat de eis om het VMBO binnen vijf jaar af te ronden ook als een stimulans voor de leerling kan werken.
- Eén geïnterviewde voert aan dat richting leerlingen meer duidelijkheid gecreëerd moet worden omtrent hun kansen op een specifieke baan met een bepaald MBO-niveau. Voor sommige functies (bv. administratieve functies) is niveau 1 of 2 feitelijk ontoereikend. Dit dient dan ook als zodanig naar de leerlingen gecommuniceerd te worden, door principieel geen opleidingen aan te bieden op een niveau waarmee men eigenlijk geen kans maakt op de arbeidsmarkt.

Inzet vrij besteedbaar schoolbudget

Door docenten de vraag voor te leggen hoe zij 10% van het schoolbudget zouden inzetten om schooluitval te voorkomen, is gepoogd ze extra te 'triggeren' bij de bepaling van de meest gewenste aanpak. Hierbij treedt een interessant verschil tussen MBO-docenten en VMBO-docenten op de voorgrond.

De docenten van het MBO wensen het budget vooral in te zetten op begeleiding van leerlingen. In het kader daarvan zijn genoemd: begeleiding in opleidings- en beroepskeuze, gezamenlijk leuke activiteiten ondernemen, het realiseren van een spreekkamer op school waar verschillende (hulpverlenende) instanties spreekuur houden, aanpak van BOP-Academie toepassen, bijspijker-cursussen, etc. Ook de contacten met de ouders worden daarin niet veronachtzaamd. Daarnaast kiezen de MBO-docenten ervoor om het geld te besteden aan zaken die de school een persoonlijker karakter te geven en zodoende dichter bij de leerlingen en de docenten te brengen. Kleinschaligheid en transparantie zijn daarbij de toverwoorden.

Ook de VMBO-docenten stellen geld beschikbaar voor persoonlijke begeleiding (o.a. meer mentoronderwijs in een kleinere setting), maar maken tevens budget vrij om leerlingen in contact te brengen met de arbeidssituatie/in te zetten op meer praktijkgericht onderwijs én adequater te reageren op ongeoorloofde absentie (een persoon vrijmaken die zich uitsluitend actie onderneemt op absentie, aan het einde van de dag een uur instellen waarin leerlingen de door absentie verloren tijd weer goed kunnen maken).

3.4 Resumerend: meest kansrijke aanpak voorkomen voortijdig schoolverlaten

Uit dit hoofdstuk zijn verscheidene aanknopingspunten de revue gepasseerd omtrent de beantwoording van de tweede vraagstelling van dit onderzoek over de meest kansrijke aanpak volgens docenten bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Weliswaar zijn de meningen over een aantal aspect verschillend, op hoofdlijnen kunnen een aantal denkrichtingen worden gepresenteerd. Centraal daarin staat de focus van docenten op meer aandacht voor persoonlijke begeleiding, structuur en praktijkgericht onderwijs. Onder de paraplu van deze drie overkoepelende en elkaar overlappende invalshoeken kunnen we de volgende preventieve maatregelen plaatsen, die naar de mening van de geïnterviewde docenten bij de aanpak van de schooluitval het meeste effect sorteren:

- het vergroten van de zichtbaarheid en slagvaardigheid van leerplicht richting leerlingen én scholen;
- het zorgen voor meer zichtbaarheid en afstemming/terugkoppeling van (externe) hulpverlenende instanties richting scholen/docenten;
- het optimaliseren van de begeleiding van beroeps- of opleidingskeuzes op VMBO;
- een eenduidig gebruik van portfolio's op VMBO en MBO;
- het direct door scholen reageren op ongeoorloofd verzuim;
- een meer centrale aanpak van voortijdig schoolverlaten op het MBO, waarbij het management een consequent gebruik van inzetbare middelen waarborgt;
- het creëren van meer regelend vermogen voor docenten binnen de afgesproken kaders op het MBO indien de situatie daarom vraagt;
- competentiegericht onderwijs op het MBO met voldoende oog voor de behoefte van leerlingen aan structurele (persoonlijke) begeleiding en aansturing;
- het verruimen van de mogelijkheden voor praktijkgericht onderwijs;
- het creëren van voldoende ruimte voor persoonlijke begeleiding van leerlingen;
- ouders meer bij de schoolcarrière van hun kind te betrekken;
- de overstap van VMBO naar MBO te verbeteren door:
 - betere voorbereiding van beroeps- of opleidingsoriëntatie op VMBO;
 - meer afstemming tussen (docenten van) VMBO en MBO te bewerkstelligen;
 - op het MBO de leerlingen meer structurele begeleiding en aansturing aan te bieden;
 - langere introductieperiodes op het MBO in te voeren

- de mogelijkheid van een verlengd verblijf op VMBO mogelijk te maken;
- leerlingen eenduidigheid te verschaffen over het door de arbeidsmarkt vereiste MBO-niveau.

4. Stellingen voor het werkatelier

Zoals in de inleiding is aangegeven, wil de gemeente Deventer de uitkomsten van dit onderzoek bespreken/nader analyseren met diverse partijen die bij het voorkomen van voortijdig schooluitval betrokken zijn. De input die dit onderzoek heeft opgeleverd voor het werkatelier bestaat uit:

- a. De belangrijkste uitkomsten uit de interviews met de docenten van het VMBO en MBO, die in paragraaf 2.3 en 3.4 als zodanig zijn benoemd;
- b. De stellingen die:
 - door de docenten zelf zijn ingebracht;
 - te construeren zijn op basis van de bevindingen uit de interviews.

In dit hoofdstuk gaan we in op de stellingen. Zij hebben vooral tot doel om de discussie tijdens het werkatelier op gang te brengen.

Stellingen van docenten

Aan het einde van het interview hebben docenten zelf één of meerdere stellingen ingebracht waarover zij graag een discussie zien ontspringen op het werkatelier. Bij de opsomming van de aangedragen stellingen maken wij een onderscheid tussen de docenten van het VMBO en het MBO. Sommige opgesomde stellingen gaan gepaard met een korte uitleg over de gedachte erachter.

VMBO-docenten

VMBO-docenten raken bij de formulering van hun stellingen opvallend vaak aan het imago van/de beeldvorming over dit schooltype:

- “Een VMBO-leerling is niet in staat om nuttig te zijn?!”
 - De docent die deze stelling heeft ingebracht wenst te vernemen waar het volgens de aanwezigen aan schort: zijn VMBO-leerlingen te onbeschoft, hebben ze te weinig kennis, etc.?
- “Je moet de scholier laten voelen dat hij nuttig is!”
- “De leerling dient centraal gesteld te worden en in dat kader moet je niet alles volgens het boekje willen doen!”
- “Voortijdige schoolverlaters zitten alleen op het VMBO?”
- “School en hulpverlenende instanties werken slecht met elkaar samen om voortijdig schoolverlaten tegen te gaan!”
- “Het VMBO heeft de toekomst!”
 - Immers, een substantieel deel van de VMBO-ers stroomt na het MBO door naar het HBO.

MBO-docenten

Veel meer dan hun collega's op het VMBO gaan de stellingen van de MBO-docenten verschillende kanten uit:

- “Overstap VMBO-MBO kan ook gezien worden als een nieuwe uitdaging voor de leerlingen!”
- “Beloon de school met een premie voor elke leerling die een startkwalificatie behaalt!”
 - Het geld wat zodanig gegeneerd wordt dient niet in een grote pot voor algemene voorzieningen te vloeien, maar moet als revolving fund worden ingezet op de preventieve aanpak van voortijdig schoolverlaten. Deze constructie maakt de financiering en het belang dat aan het voorkomen van voortijdig schoolverlaten wordt toegekend voelbaar en zichtbaar.
- “Professionalisering van het onderwijs op het MBO realiseren door elk team een ondernemingsplan op te laten stellen, waarin de wensen van leerlingen, ouders en docenten worden vervat.”

- Daartoe dient binnen het team de beleving en de wil te bestaan om te professionaliseren, en dit vereist onder andere een goede sfeer binnen het team (en op school), waarbij de onzekerheid door continue bezuinigingen zoveel mogelijk voorkomen moet worden.
- “Leerlingen die niveau 2 met succes hebben doorlopen kunnen over het algemeen het beste doorstromen naar een baan, omdat een hoger MBO-niveau voor deze leerlingen vaak te abstract is.”
- “Schooluitval begint bij de ouders!”
- “Flexibeler inrichting van VMBO verkleint risico’s op voortijdig schoolverlaten!”
 - Daartoe dient het starre vereiste te worden afgeschaft dat een leerling binnen vijf jaar het VMBO moet afronden en dient de overheid de scholen niet zo zwaar af te rekenen op slagingspercentages.
- “De hele integratie is mislukt, want anders is het niet te verklaren dat er zoveel probleemjongeren onder allochtone leerlingen te vinden zijn!”
- “Laat de gedachte los dat elke leerling een startkwalificatie moet halen!”

Afgeleide stellingen uit de interviews

Aan de hand van de bevindingen uit de interviews komen wij zelf tot de volgende stellingen die ingebracht kunnen worden op het werkatelier:

- “Veel risicogeveallen zijn aan de poort al zichtbaar en derhalve dienen scholen te beschikken over een werkstructuur waarbij hier direct op ingespeeld kan worden”.
- “Er dient in algemene zin veel zwaarder ingezet te worden op het betrekken van ouders bij de schoolcarrière van hun kind. Daarbij is bijzondere aandacht vereist voor het verwachtingspatroon van sommige ouders.”
- “Biedt bij specifieke gevallen waarbij het risico op schooluitval aanwezig is de betreffende leerling en zijn ouders ondersteuning op maat aan, waarbij zij zich afzonderlijk verbinden om zich in te spannen om de dreiging van voortijdig schoolverlaten tegen te gaan. Niet-nakoming van deze inspanningsverbintenis maakt de weg vrij voor interventie van verschillende instanties, die het nodige kunnen doen om de risico’s te bestrijden.”
- “De risico’s van voortijdig schoolverlaten manifesteren zich vooral op het MBO, omdat de pedagogische lijnen onvoldoende aansluiten bij de behoefte van de leerlingen, waardoor zij het gevoel hebben in het diepe te worden gegooid.”
- “Op het VMBO wordt al een belangrijke kiem voor het ontstaan van voortijdig schoolverlaten gelegd door externe oorzaken, maar ook omdat scholen zich kunnen verbeteren op bepaalde vlakken.”
 - Een voorbeeld van een externe oorzaak is de overheid die het VMBO in een te strak keurslijf dwingt (te sterke nadruk op slagingspercentages en maximeren van VMBO op vijf jaar).
 - Een voorbeeld van een verbeterpunt aan de kant van de het VMBO betreft de voorbereiding van haar leerlingen op de beroeps-of opleidingskeuze.
- “Voortijdige schoolverlaters zijn onder te verdelen in ‘opstappers’, ‘niet-kunners’ en ‘overbelasten’ en iedere categorie verdient zijn eigen aanpak.”
- “De overheid moet opnieuw investeren in gesubsidieerde banen, omdat hiermee een zinvolle tijdsbesteding wordt gecreëerd voor leerlingen die op de reguliere arbeidsmarkt niet mee kunnen komen.”
- “Leerplicht dient beter zichtbaar te worden en slagvaardiger op te treden!”
- “Om risico’s van voortijdig schoolverlaten meteen de kop in te drukken, dienen scholen en leerplicht dezelfde dag nog actie te ondernemen als een leerling ongeoorloofd verzuimt.”
- “Verruiming van de mogelijkheden van praktijkgericht onderwijs is één van de belangrijkste voorzieningen die getroffen kan worden om risico’s op voortijdig schoolverlaten te verminderen.”
- “MBO-scholen behoren leerlingen per opleiding en niveau vroegtijdig kenbaar te maken wat de vooruitzichten op de arbeidsmarkt zijn.”

- “Bij het vervolgtraject van de aanpak van voortijdig schoolverlaten dient de gemeente naast de op het werkatelier aanwezige partijen, ook docenten van HAVO en VWO, medewerkers/leden van Zorg(advies)teams/het Servicebureau, en (vertegenwoordigers van) het bedrijfsleven (met het oog op het creëren van voldoende (maatschappelijke) stage- of leerwerk-/praktijkplaatsen) te betrekken.”